

De Kwaliteit van de Turkse Democratie in Vergelijkend Perspectief

Floris Grijzenhout, s0922072

Dr. J.G. Erk

8783 woorden

1. Introductie

“Het is heel gevaarlijk – voor ons en voor de Turken – om Turkije af te stoten, omdat dit het feit lijkt te onderstrepen dat judeo-christelijke en moslimbeschavingen niet met elkaar kunnen leven. De implicaties van de verwijdering zijn heel groot” (Blair 2010, 597). Tony Blair, oud-premier van het Verenigd Koninkrijk (VK), ontkomt er in zijn biografie niet aan om de kwestie Turkije aan te halen. Wat wordt er met de kwestie Turkije bedoeld? De door Turkije gewenste toetreding tot de Europese Unie (EU) is geworden tot een issue binnen en buiten Europa dat al decennialang de gemoederen bezighoudt. Vele voor- en tegenargumenten passeren al jaren de revue, maar tot een daadwerkelijke toetreding is het nog niet gekomen. Daarom ontkomt ook Tony Blair, als oud premier van het VK dat zelf EU-lid is, er niet aan om zijn mening te geven over deze kwestie. Hij wijst de lezer van zijn biografie op de grote implicaties als de EU besluit om zich te distantiëren van Turkije of zelfs overgaat tot definitieve afwijzing. Zo ver lijkt het voorlopig echter nog niet te komen. In 2005 zijn de onderhandelingen tot toetreding begonnen en in 2011 heeft de Europese Commissie een evaluatierapport van de vorderingen uitgebracht, waarin de vooruitgang werd geprezen maar een definitieve aanbeveling tot toetreding niet werd gemeld (Europese Commissie 2011, 122-45). Gezien het feit dat Turkije al in 1987 het lidmaatschap van de EU heeft aangevraagd en het land tot op heden nog steeds buiten deze zelfde Unie staat, kan met recht gesproken worden over de ‘kwestie Turkije’. Vele politici, journalisten en specialisten hebben hun mening niet onder stoelen of banken gestoken en het debat over de eventuele toetreding loopt dus al jaren. Er zijn vele redenen aan te wijzen om voor of tegen een Turkse toetreding tot de Europese Unie te zijn.

Een eerste reden waarom Turkije niet binnen het democratische raamwerk van de Europese Unie zou passen is volgens velen de manier waarop de Turkse regeringen met de Koerden (zijn) om(ge)gaan. Toen de net opgerichte Volkerenbond, maar met name het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk, na de Eerste Wereldoorlog overging tot herindeling van het Midden-Oosten werden verschillende nieuwe staten tot leven geblazen als vervanging van het geïmplodeerde Ottomaanse Rijk. Waar het Ottomaanse Rijk een staat was gebaseerd op het ‘*millet-system*’, gebouwd op verschillende religieuze entiteiten met hun eigen zelfbeschikkingsrecht onder het gezag van de Ottomaanse Sultan, waren en zijn de vervangers ervan voornamelijk staten die gebouwd zijn op het toentertijd hoogtij vierende idee van het nationalisme. Ook het door Mustapha Kemal, vooral bekend onder de naam Atatürk, gestichte Turkije bestaat voornamelijk uit Turken, al ligt de zaak hier wat anders. In de landen eromheen

besloten, in de periode van nationalisme, burgers die niet tot de heersende nationaliteit behoorden te emigreren naar wat nu Turkije is.

De huidige Turkse staat is dus een bonte verzameling van verschillende volkeren en dus niet gebaseerd op het idee van ‘*ethnic nationalism*’, waarbij men tot een nationaliteit behoort vanwege dezelfde afkomst, maar op die van ‘*civic nationalism*’: iedereen die zich Turk noemt is welkom in de staat; gebaseerd op het feit dat men allen in hetzelfde land woont. De Koerden, die heden ten dage zo’n 18% van de Turkse populatie omvatten (CIA Factbook 2012), waren door de geallieerde mogendheden uit de Eerste Wereldoorlog bedeed met een ‘semiautonome’ status, waardoor de inlijving bij Turkije een verslechtering van hun positie betekende en een moeizame relatie met de Turkse staat tot gevolg had (Cleveland & Bunton 2009, 164). Tevens waren de Koerden door de gebrekkige mogelijkheden tot infrastructuur moeilijk te bereiken voor (nationalistisch) onderwijs van de staat met als gevolg dat men zich minder verbonden voelt met diezelfde staat. Nu is de aanwezigheid van een minderheid in een land geen reden om een land te weren van de Europese Unie. Denk bijvoorbeeld aan de Walen in België, de Basken in Spanje en de Roma die in verschillende landen een minderheid vormen. Niet de aanwezigheid van maar de omgang met zulke minderheden is bepalend waarom Turkije hevig wordt bekritiseerd. Zo hebben Turkse regeringen lange tijd het bestaan van de Koerden ontkend en werden parlementsleden van Koerdische afkomst zelfs in de gevangenis gezet (Randal 1999, 258; Cleveland & Bunton 2009, 530). Voorstanders van een Turkse toetreding wijzen er juist op dat ook de Koerden individuele rechten hebben en dat de burgeroorlog van de Koerdische afscheidingsbeweging PKK juist een bewijs was van de goede integratie van de Koerden: de PKK genoot immers vrij weinig steun in die opstand, gestart in 1984 en durend tot 1999 (Erdogan 2000, 149).

Er zijn echter meer bezwaren te vinden die hun wortels vinden in het verleden. Zo is er de heikele kwestie aangaande de Armeense genocide. In wat later de nadagen van het Ottomaanse Rijk zouden blijken, koos het Ottomaanse Rijk in de Eerste Wereldoorlog de zijde van de Centrale Mogendheden en kwam hierdoor onder meer in conflict met Rusland. Officieel om te voorkomen dat de Armeniërs in het rijk zouden deserteren en overlopen naar Russische zijde liet de Turkse officier Enver Pasha de Armeniërs “*evacuate from easter and southern Anatolia. Hundreds of thousands were uprooted from their villages and sent south toward the Syrian desert in what amounted to a death march*” (Cleveland & Bunton 2009, 151). Hoewel hier neer gezet als een historisch feit, zijn er wetenschappers die ontkennen dat er een genocide heeft plaatsgevonden. Probleem voor tegenstanders van een Turkse toetreding is echter dat de Turkse regering steeds ontkent dat er sprake was van genocide met de Turks-nationalistische

regering van het Ottomaanse rijk als schuldige. Zolang de Turkse regering dit blijft ontkennen kan er volgens tegenstanders geen sprake zijn van toetreding tot de Europese Unie.

Een laatste historische gebeurtenis die bepalend is voor de opinie van velen aangaande een eventueel lidmaatschap van de EU voor Turkije is die van de verovering van Cyprus door het Ottomaanse Rijk in 1571. In de drie eeuwen die volgden ontstond er een enclave van Turken die in 1950 18% van de populatie vormde. Toen de Grieks-Cyprioten op het inmiddels onafhankelijke eiland in 1974 aansluiting zochten bij Griekenland leidde dit tot een interventie vanuit Turkije, resulterend in een opsplitsing van het eiland in een Grieks-Cypriotische Republiek (inmiddels toegetreten tot de Europese Unie) en een Turks-Cypriotische regering, die vooralsnog alleen door de Turkse regering wordt erkend. Het probleem hier is dat bij een eventuele Turkse toetreding tot de Europese Unie Turkije in een unie terechtkomt met Cyprus, terwijl dit land niet erkend wordt door Turkije. Drie veel aangehaalde tegenargumenten met hun oorsprong in het verleden zijn nu benoemd, maar er zijn ook grote argumenten die pleiten voor toetreding.

Het belangrijkste argument om Turkije toe te laten tot de Europese Unie is van geopolitieke aard. In het *post-9/11-tijdperk* waarin we nu leven en waarin er sprake is van strijd tussen de westerse mogendheden en het Midden-Oosten, getuige de retoriek over en weer tussen Iran en de Verenigde Staten en de Amerikaanse invasie in Irak in 2003, kan Turkije door een toetreding tot de Europese Unie verworden tot een bufferstaat tussen het westen en het Midden-Oosten. “In deze context dient Turkije als rolmodel voor het democratiseringsproces in de islamitische wereld”, aldus voormalig Clingendael-medewerkers Boudewijn en Van Grinsven (2004, 436). Bijkomend voordeel is dat men door een eventueel lidmaatschap van Turkije dichter op Europese oliebelangen in het Midden-Oosten zit. Hoewel dit door de recente aanleg van een oliepijplijn vanuit Rusland naar Europa minder relevant is geworden, blijven Europese landen veel olie vanuit het Midden-Oosten importeren. Een Turkse toetreding zou de snelheid van een eventuele Europese interventie om hun olie veilig te stellen in oliestaten als Irak, Saoedi-Arabië, Iran en Koeweit vergroten. Turkije als poort naar het Midden-Oosten brengt dus zijn voordelen met zich mee, maar ook hiertegen bestaat hevig verzet. Want in hoeverre hoort Turkije eigenlijk nog bij Europa? Hoort het eigenlijk niet bij het Midden-Oosten?

Het zijn dergelijke geluiden over de culturele en religieuze verschillen van Europa ten opzichte van de Turkse Republiek die ook vaak gehoord worden in de Turkse kwestie. Zo stonden bijvoorbeeld de oud-ministers Remkes en Veerman van resp. Binnenlandse zaken en Landbouw op grond van een volgende redenering niet te springen om Turkije toe te laten tot de

Europese Unie: “*het land past door zijn andere cultuur en godsdienst niet binnen de EU*”¹. Om dezelfde reden verklaren de Partij voor de Vrijheid, de ChristenUnie en de Staatkundig Gereformeerde Partij zich tegen toetreding. Belangrijkste argument in deze is dat de islamitische cultuur en de Shari’a, het islamitische wetstelsel, met elkaar verbonden zijn, maar deze Shari’a onverenigbaar is met de Europese normen en waarden zoals deze zijn opgenomen in ondermeer het Verdrag van Lissabon en blijken uit het Acquis Communautaire. Nu is er in Turkije geen Shari’a als wetgeving, maar de aanwezigheid van Islamitische partijen in het parlement doet vele tegenstanders van een Turkse toetreding huiveren bij het idee dat zulke partijen de mogelijkheid hebben een meerderheid te bemachtigen in datzelfde parlement. Hoewel door voorstanders snel wordt geroepen dat de meeste normen en waarden gewoon universeel zijn, ook in verschillende religies en culturen, “*rijzen de problemen daar waar de normen minder universeel blijken te zijn (...) de antwoorden op die verschillen worden, of het menigeen zint of niet, namelijk zeer sterk door cultuurhistorische factoren bepaald*” (Von der Dunk 2000, 145). Ook over dit deelaspect van de Turkse kwestie is het laatste woord dus duidelijk nog niet gesproken.

Een laatste, maar door de Europese Commissie vaak aangehaald argument om Turkije (voorlopig) nog niet toe te laten tot de Europese Unie is die van het democratische gehalte van de Turkse Republiek. Het is op dit gebied dat Turkije nogal eens wat steekjes laat vallen. Zo werd Turkije in 2009 nog het vaakst van alle Europese landen bestraft door het Europees Hof voor de Rechten van de Mens in verband met het schenden van de mensenrechten², worden er vraagtekens gesteld bij de omgang met de Koerdische minderheid en zou de invloed van het leger op de politiek te groot zijn. Turkije zou zich dus eerst moeten bewijzen als democratie voordat men toe mag treden. Vraag is echter wat er met democratie bedoeld wordt. Het begrip is bijna letterlijk zo oud als de spreekwoordelijke weg naar Rome en heeft in de loop der eeuwen tot verschillende definities geleid, ook binnen Europa. Dit is dus een eerste punt van kritiek op het argument van de te lage democratische kwaliteit van Turkije.

Een tweede punt van kritiek op de door de Commissie gehanteerde democratische eisen tot toetreding is de vraag in hoeverre de Europese Commissie deze eisen eigenlijk zelf wel serieus neemt. Op het moment dat Meltem Müftüler beargumenteert en onderbouwt dat “*Turkey’s EU candidacy since 1999 has stimulated Turkish political and legal reforms and intensified the Europeanization process in Turkey*” (2005, 16) beginnen de eerste vraagtekens

---

1 Floris van Straaten, “Angst voor het onbekende Turkije,” *NRC Handelsblad*, 31 januari, 2004.

2 Abdullah Bozkurt, “Turkey is worst human rights violator, ECtHR says,” *National Herald Tribune*, 29 januari, 2010.

al te rijzen bij het oordeel van de commissie dat Turkije nog niet klaar is voor toetreding. Dit valt echter nog te rijmen met het idee dat het artikel van Professor Müftüler stamt uit 2005 en dit slechts één beoordeling is van de Turkse democratie. Op het moment echter dat in de huidige economische crisis diezelfde Europese Unie het toestaat en zelfs stimuleert dat er in Italië een volledig ondemocratisch zakenkabinet wordt samengesteld en in Griekenland een regeringswissel plaatsvindt zonder de kiezer te raadplegen, kan men zichzelf afvragen hoe nauw de Europese Unie de democratische spelregels zelf neemt. Het Italiaanse zakenkabinet onder leiding van Premier Monti heeft weliswaar een vertrouwensstem van de senaat, maar de kiezer is er niet aan te pas gekomen.

Het moge duidelijk zijn dat er vele invalshoeken zijn waarop een Turkse toetreding te benaderen is. De vraag is om welke vraag het nu eigenlijk draait bij de toetreding. Is het de vraag waar het continent Europa stopt en het Midden-Oosten begint? Draait het om de vraag hoe Europa zijn oliebelangen in het Midden-Oosten kan veiligstellen? Manoeuvreert de kwestie rondom de twijfel of de Europese Unie een christelijke traditie heeft die niet te verenigen is met het oosterse Turkije? Of draait het om het democratische gehalte van de Turkse staat dat (nog) ontoereikend is voor een eventuele toetreding tot de Europese Unie? Omdat het qua omvang een promotieonderzoek zou beslaan om al deze vragen op te nemen in een analyse van de Turkse kwestie is het niet mogelijk deze vragen hieronder allemaal te behandelen. In deze scriptie zal daarom slechts onderzocht worden hoe hoog de kwaliteit van de Turkse democratie is opdat daarmee kan gekeken worden of dat een van de invalshoeken is die meespeelt in de kwestie: is de kwaliteit van de Turkse democratie vergelijkbaar met andere Europese landen dan zou dit dus geen reden zijn om Turkije buiten de Europese Unie te houden. De hypothese die in dit onderzoek zal worden bekeken is dan ook: “De kwaliteit van de Turkse democratie is op z'n minst gelijk aan kwaliteit van de democratie van de slechtste van de landen binnen de Europese Unie”.

2. Democratie

Om de kwaliteit van een democratie te meten, dient echter eerst geconceptualiseerd te worden wat een democratie is, hoe deze in de loop der eeuwen is geëvolueerd tot de grote verscheidenheid aan democratieën die men nu in de wereld kan vinden en welke centrale aspecten in een democratie een rol spelen. In dit hoofdstuk zal dan ook aan de hand van verschillende auteurs worden gekeken wat het begrip democratie inhoudt om vervolgens te kijken door welke factoren het begrip wordt opgebouwd. Hierop volgend zal dan gekeken worden naar de meetbaarheid van deze factoren om de kwaliteit van een democratie te meten.

Het begrip democratie stamt uit het Grieks en betekent letterlijk ‘het volk regeert’. In de Grieks oudheid, in de stadstaat van Athene, gebeurde dit letterlijk door middel van het toen ontwikkelde ‘*direct democracy, doing involve direct citizen participation in key decisions including issues of taxation and spending, defence, trade and international relations*’ (Leach 2008, 56). Waar bij de directe democratie alle gerechtigde burgers betrokken zijn, is dat heden ten dage door groeiende bevolkingsaantallen bijna niet meer mogelijk. De huidige democratieën in de wereld werken daarom niet meer via een directe, maar een indirect democratie, ook wel de representatieve democratie genoemd, waarbij ‘*government is controlled by and accountable to elected representatives of the whole people*’ (Leach 2008, 70). Omdat de Europese Unie, als ijkpunt van dit onderzoek, in haar grondbeginselen zelf aangeeft dat het een representatieve democratie betreft (Raad van Ministers 2010, 20), zal in het vervolg van dit hoofdstuk gekeken worden naar de kenmerken van zo’n representatieve democratie.

Een eerste onderscheid dient te worden gemaakt tussen de electorale democratieopvatting van Joseph Schumpeter en de liberale democratieopvatting van Robert Dahl. Enerzijds kan men de democratie slechts opvatten als een systeem en het is zo’n systeem waaraan Joseph Schumpeter zijn electorale democratieopvatting verbindt, wanneer hij democratie gelijkstelt met: “*the institutional arrangement for arriving at political decisions in which individuals acquire the power to decide by means of a competitive struggle for the people’s vote*” (Schumpeter 1942, 268). Het baanbrekende van Schumpeters opvatting is dat hij niet (meer) uitgaat van het goede in de mens, zoals de filosofen uit de verlichting, maar dat de burgers slechts goed zijn voor het aanwijzen van hun elite, zij die hen als burgers gaan regeren. Het andere en tevens voor dit hoofdstuk belangrijke van zijn definitie is dat het opvalt dat Schumpeter alleen uitgaat van een strikt electorale opvatting van democratie: democratie is volgens hem alleen het verkiezen van regeerders door het volk, niets meer en niets minder.

Robert Dahl gaat in zijn boek uit 1998 veel verder dan Joseph Schumpeter als het gaat om de definiëring van democratie. Hij stelt dat indien er verkiezingen worden gehouden er niet gelijk gesproken kan worden van een democratie. Hoewel dit wel de eerste is van een reeks voorwaarden komen er, zoals het woord reeks al aangeeft, meer factoren bij kijken: (1) *Effective Participation*, (2) *Equality in voting*, (3) *Gaining enlightened understanding*, (4) *Exercising final control over the agenda* and (5) *inclusion of adults* (Dahl 1998, 38). Vraagtekens kunnen echter gezet worden bij de betekenis van een enkele van deze factoren. Wat er wordt bijvoorbeeld bedoeld met de term ‘*enlightened understanding*’? Dahl legt uit dat een burger in een goede democratie de mogelijkheid moet hebben om tot een rationele keuze te komen qua stemgedrag. Dit leidt dan tot een voorwaarde van vrije toegang tot informatie.

Duidelijk moge zijn dat deze vijf criteria veel meer eisen dan alleen het houden van verkiezingen. Zo eist criterium twee de gelijkheid van mensen, punt drie dus een vrije toegang tot informatie, punt vier het niet eenmalig houden van verkiezingen, maar dat regelmatig doen en punt vijf om een gelijke behandeling van verschillende bevolkingsgroepen in een land (qua welvaart, afkomst etc.). Het is dan ook niet verwonderlijk dat dit een liberale opvatting van democratie wordt genoemd. Door de hantering van deze definitie van democratie zijn een hoop landen niet zo democratisch als ze zouden zijn bij een beoordeling van Schumpeter. Democratie stopt dus volgens Dahl niet bij het verkiezen van leiders, maar het gaat verder tot het geven van vrijheid aan onderdanen. Het is Fareed Zakaria die in zijn beroemde artikel over the opkomst van onliberale democratieën zich hierbij aansluit en stelt dat *“we have to go beyond this minimalist (regarding to Schumpeter) definition and label a country democratic only if it guarantees a comprehensive catalog of social, political, economic and religious rights turning the word democracy into a badge of honor rather than a descriptive category”* (Zakaria 1997, 25).

Het Verdrag betreffende de Europese Unie stelt in Artikel 49 dat “elke Europese staat die de in artikel 2 bedoelde waarden eerbiedigt en zich ertoe verbindt deze uit te dragen, kan verzoeken lid te worden van de Unie” (Raad van Ministers 2010, 43). Hieruit valt vooral het meervoud van het woord ‘waarden’ op: blijkbaar is er meer dan één waarde, in tegenstelling tot Schumpeter, waaraan een toetredend land dient te voldoen. Het genoemde artikel 2 bevestigt dit, stellende dat “de waarden waarop de Europese Unie berust, zijn eerbied voor de menselijke waardigheid, vrijheid, democratie, gelijkheid, de rechtsstaat en eerbiediging van de mensenrechten, waaronder de rechten van personen die tot minderheden behoren. Deze waarden hebben de lidstaten gemeen in een samenleving die gekenmerkt wordt door pluralisme, non-discriminatie, verdraagzaamheid, rechtvaardigheid, solidariteit en gelijkheid van vrouwen en mannen.” (Raad van Ministers 2010, 17). Op basis van dit artikel kan definitief vast worden gesteld dat het democratische idee waarop de Europese Unie zich baseert meer op de aanwezigheid van meerdere factoren rust, in de traditie van Dahl, dan op de enkele aanwezigheid van verkiezingen, in de traditie van Schumpeter. Omdat de Europese Unie het ijkpunt is in de bestudering van de Turkse democratie zal er in de rest van dit hoofdstuk een nadere kijk worden gegeven op aspecten van de liberale democratie.

In de afgelopen decennia zijn er al vele auteurs geweest die zich hebben geconformeerd aan een liberale democratie opvatting (Casanova 1970, 180; Lenski 1966, 319; Therborn 1977, 4), waardoor het overbodig lijkt om een eigen definitie op te stellen. Wanneer goed gekeken wordt naar hierboven aangehaalde definities van liberale democratieën en naar de auteurs in

verwijzing hierboven, kan beter gesteld worden dat de eigenschappen die bij een liberale democratie horen, gesplitst kunnen worden in twee delen: (1) procedurele facetten en (2) inhoudelijke facetten (Diamond & Morlino 2005, xii). De eerste draait puur om waar Schumpeter zich ook nog grotendeels in zou kunnen vinden, namelijk de manier waarop een volksvertegenwoordiging wordt gekozen, zich onder meer uitend in verticale en horizontale verantwoordelijkheid van instituties, partijcompetitie, participatie van kiezers etc. Het tweede, de inhoudelijke facetten gaat veel meer over vrijheid, gelijkheid en responsiviteit. (Diamond & Morlino 2005, xxix).

Procedurele facetten

Naar de procedurele factoren van een liberale democratie is al veel onderzoek verricht. Zo zijn er boeken vol geschreven over de verschillen tussen een meerderheidsdemocratie, zoals gebruikt wordt in het Verenigd Koninkrijk, en een consensusdemocratie, zoals in Nederland het systeem is. Wetende dat Turkije een kiesstelsel heeft van evenredige vertegenwoordiging in een districtenstelsel en op papier dus eigenlijk een mix vormt tussen een meerderheidsdemocratie en een consensusdemocratie, kan gesteld worden dat men de voor- en nadelen heeft van beide systemen. Zo concludeerden Klingemann en zijn collega-onderzoekers al dat een meerderheidssysteem grotere congruentie bevat tussen verkiezingsbeloften en regeringsbeleid dan consensusdemocratieën (Klingemann et al. 1994). Gezien het feit dat er dus al veel onderzoek gedaan is naar de effecten van een kiesstelsel op de kwaliteit van vertegenwoordiging is het verder niet relevant deze in dit onderzoek op te nemen. Zeker omdat duidelijk is dat Turkije een duidelijk democratische framework heeft om zijn volksvertegenwoordigers te kiezen.

Naast het kiesstelsel is de *Rule of Law* een tweede van de procedurele facetten. Guillermo O'Donnell definieert deze 'regels van recht' als volgt: "*the rule of law means that all citizens are equal before the law, and that the laws themselves are clear, publicly known, universal, stable, non-retroactive, and fairly and consistently applied to all citizens by an independent judiciary*" (O'Donnell 1994, 60). Uit deze definitie blijken twee dingen. Enerzijds dat een aanwezigheid van een 'rule of law' alleen goed gecheckt kan worden door een onderzoeker met enige juridische achtergrond. Zo'n onderzoeker kan immers goed beoordelen of een wet helder, stabiel en/of retro-actief is. Ten tweede blijkt uit deze definitie dat deze een grote overlap heeft met de inhoudelijke facetten: een gelijkheid voor de wet heeft immers alles te maken met de vrijheid die burgers genieten (indien een allochtone burger geen krant mag lezen en een autochtone burger wel, geniet de allochtone burger minder vrijheid en is er ook

geen gelijkheid voor de wet) en universele rechten zijn onder meer de rechten op vrijheid (van godsdienst etc.). Een kanttekening kan er echter ook geplaatst worden bij de definitie van O'Donnell: is deze 'rule of law' wel te combineren met multiculturalisme? Indien Christenen in Turkije een bepaalde uitzonderingspositie bezitten om hun geloof te kunnen uitoefenen, wordt hiermee de vrijheid van godsdienst gewaarborgd; maar wordt de definitie van O'Donnell gehanteerd dan zijn niet alle burgers meer 'gelijk voor de wet'. De term 'rule of law' is dus een lastige en er zal bij de operationalisatie goed gekeken moeten worden hoe deze wordt gemeten.

Een laatste van de procedurele facetten van een liberale democratie is de horizontale en verticale verantwoordelijkheid. Het was de Franse filosoof Montesquieu die, hoewel de naam zelf nooit gebruikt te hebben, het idee van de Trias Politica (her)introduceerde toen hij schreef dat "*constant experience shows us that every man invested with power is apt to abuse it (...) it is necessary from the very nature of things that power should be a check to power*" (Montesquieu [1748] 1977, 200). Om machtsmisbruik te voorkomen is dus een scheiding van de wetgevende, uitvoerende en rechtsprekende macht nodig, ook wel horizontale machtenscheiding genoemd. Om de horizontale verantwoordelijkheid door machtenscheiding te beoordelen dient men ook een dermate juridische achtergrond te genieten, daar het anders schier onmogelijk is te beoordelen wanneer het ene rechtensysteem betere scheiding teweegbrengt dan een andere. Anders is het met de verticale verantwoordelijkheid. Deze wordt gewaarborgd doordat kiezers tijdens verkiezingen hun mandaat geven aan verkozen leiders en/of parlementariërs en doordat de uiteindelijk gekozenen weten dat ze na verloop van tijd weer door het kiesvolk kunnen worden afgerekend op hun daden. Hierin schuilt wederom een grote overlap met de inhoudelijke facetten van een liberale democratie. Immers, wanneer het verticale verantwoordingselement in een land ontbreekt doordat verkiezingen niet in vrijheid plaatsvinden, vindt er ook afbreuk plaats in de inhoudelijke facetten van een democratie: wanneer iemand niet vrij is om tegen een (van de) regeringspartij(en) te stemmen, ontbreekt er al één van de inhoudelijke facetten.

Inhoudelijke facetten

Binnen de inhoudelijke facetten van een liberale democratie kan een onderscheid gemaakt worden tussen een drietal factoren. Een eerste hiervan is de term vrijheid. Deze term is vrij breed en daarom moeilijk te conceptualiseren. Het onderverdelen van de term vrijheid in twee categorieën vrijheden maakt dit een stuk gangbaarder. Hierin worden de eerder aangehaalde Diamond & Morlino gevolgd daar zij het begrip vrijheid opdelen in politieke en burgerlijke vrijheden (Diamond & Morlino 2005, xxv). Burgers in een democratie kunnen hun vrijheden

dus opdelen in twee soorten, waarvan politieke vrijheden de eerste is. Voorbeelden hiervan zijn ondermeer zowel het actieve als het passieve kiesrecht, maar ook het recht om te demonstreren en om lid te worden van een vakbond. Hier zien we dus heel duidelijk de overlap met de verticale verantwoording uit de paragraaf hierboven: het een kan niet zonder het ander.

Een tweede soort zijn de burgerrechten. Hieronder vallen volgens Diamond & Morlino “*personal liberty, security, and privacy; freedom of thought, expression, and information; freedom of religion; freedom of assembly, association and organization; the right to legal defense and due process*” (Diamond & Morlino 2005, xxv). Het moge duidelijk zijn dat dit een grote hoeveelheid aan rechten is die in Nederland de normaalste zaak van de wereld zijn, maar in vele andere landen niet. Maar ook hier valt de overlap met enerzijds de politieke rechten en anderzijds de verticale verantwoording weer op. Voor een sociaalwetenschappelijk getraind onderzoeker komen de politieke en burgerrechten beter binnen de mogelijkheden tot onderzoek.

Een tweede term die vaak genoemd wordt inzake de inhoudelijke kant van democratie is de term gelijkheid. Een gelijke behandeling van ieder mens wordt gezien als een van de meest fundamentele rechten van de mens. Dit blijkt onder meer uit het feit dat deze gelijkheid al wordt benadrukt in de preambule van de Universele Verklaring van de Mens (Verenigde Naties 1948, 1). Het begrip gelijkheid kan betrekking hebben op vele aspecten. Zo zijn er artikelen geweid aan de gelijkheid der geslachten (Freedman 1983), gelijkheid der religies (Marshall 2000) en gelijkheid van etniciteiten (Bahry 2002; Begag 2007; Katzenstein 1979). Iedereen, van welk geslacht, religie of etniciteit dan ook, moet de zelfde behandeling krijgen onder gelijke omstandigheden. Zoals eerder al aangegeven kan dit echter ook botsen met de (definitie van) de ‘rule of law’.

Een laatste term die de revue passeert bij inhoudelijke factoren van een liberale democratie is die van responsiviteit. “*Democratic governments are responsive when the democratic process induces them to make and implement policies that the citizens want*” (Huber & Powell 1994, 293). Er moet dus een zekere mate van overeenstemming zijn tussen de wensen van de burgers en het uitgevoerde beleid van de regering. Dit beïnvloedt weer de denkbeelden aangaande de democratische instituties. Immers, slecht presterende instituties zorgen voor slechte ervaringen met die instituties, slechte opinies jegens en tenslotte een laag vertrouwen in die instituties. Dus responsiviteit uit zich in de mate van overeenkomst tussen voorkeuren van de kiezer en het regeringsbeleid en in de mate van vertrouwen in instituties. Op deze manier is de cirkel weer rond en de overlap met de procedurele factoren compleet, daar hierboven al werd verwezen naar vormen van kiesstelsels en hun invloed op congruentie van

kiezersvoorkeur en overheidsbeleid. Hoewel qua uiterlijk de procedurele en de inhoudelijke factoren van een liberale democratie zeer verschillend zijn en leiden tot scheiding, blijkt bij analyse van deze verschillende factoren dat de mate van overlap inhoudelijk zeer groot is.

Rekening houdend met de al aangegeven beperkte achtergrond en kwaliteiten van de onderzoeker (niet juridisch) en de eerder aangegeven overlappen samenvoegend, dient de kwaliteit van de Turkse democratie te worden onderzocht op het gebied van burgerlijke en politieke vrijheden en op het gebied van responsiviteit. De overige factoren vinden of hun overlap in de hiervoor aangegeven onderzoeksgebieden of vallen buiten het bereik van het te verrichten onderzoek. De gestelde hypothese kan dus verder toegespitst worden in tweeën, namelijk H1, “De kwaliteit van burgerlijke vrijheden en politieke rechten is in de Turkse democratie minstens zo hoog als de laagste kwaliteit binnen de Europese Unie”, en H2, “De kwaliteit van de responsiviteit is in de Turkse democratie minstens zo hoog als de laagste binnen de Europese Unie”. Hierbij zal nog worden bepaald welke landen binnen de Europese Unie zullen worden gebruikt voor de vergelijking met Turkije.

3. Operationalisatie

De vervolgvraag is hoe deze vrijheden en responsiviteit gemeten kunnen worden. In dit hoofdstuk zal een antwoord worden gegeven op deze vraag om in het hierop volgende hoofdstuk ook daadwerkelijk de vrijheden en responsiviteit te meten. Er zijn drie bekende onderzoeksbureaus c.q. indexen die zich gespecialiseerd hebben in het meten van democratische kwaliteit en daarmee ook in het meten van vrijheden in landen, te weten Freedom House, de Berstelmann Index en Polity IV. Om de vrijheden te meten in landen van dit onderzoek zal gebruik worden gemaakt van Freedom House.

Wat betreft het meten van de politieke en burgerlijke vrijheden is het dus Freedom House dat als beste geschikt is bevonden waardoor deze zal worden gebruikt als belangrijkste data- en informatiebron. Voor toelichtingen en verhelderingen van zaken kunnen dan tevens de BTI- en PolityIV-rapporten uit respectievelijk 2012 en 2011 nog worden gebruikt. Freedom House biedt namelijk een aantal voordelen (mede ten opzichte van de andere twee), te weten het maken van onderscheid tussen politieke rechten en burgerlijke vrijheden, waarbij men de eerste meet door te kijken naar “*an evaluation of three subcategories: electoral process, political pluralism and participation, and functioning of government*” en de tweede door te kijken naar “*an evaluation of four subcategories: freedom of expression and belief, associational and organizational rights, rule of law, and personal autonomy and individual rights*” (Freedom House 2012). Dit uit zich uiteindelijk in een cijfer van 1 tot 7 op beide

gebieden, waarbij 1 staat voor ‘heel vrij’ en 7 voor ‘geheel niet vrij’. Een tweede voordeel van deze methode van Freedom House is dat men dus meerdere aspecten van democratie zoals behandeld in hoofdstuk 2 meeneemt dan alleen de vrijheid zelf: ook het electorale systeem en het functioneren van een regering telt mee. De Bertelsmann Transformation Index en de Polity IV methoden zijn minder gericht op democratie alleen en specificeren zich voornamelijk op transities naar democratie of de werking van een markteconomie, hetgeen ze minder geschikt maakt voor dit onderzoek. Door Freedom House te gebruiken, wordt de kwaliteit van dit onderzoek vergroot daar Freedom House eerdere als een voor de onderzoeker lastig te onderzoeken getypeerde aspecten als the Rule of Law meeneemt in het onderzoek.

Zoals eerder aangegeven is het goed om te kijken naar hoe de ‘Rule of Law’ wordt gemeten bij Freedom House. Als te zien in de Appendix wordt deze gecheckt door middel van vier vragen waarbij de gelijkheid van burgers uit verschillende segmenten van de samenleving er slechts één is. Hoewel geconstateerd is bij de conceptualisering dat een definitie van een ‘rule of law’ moeilijk te combineren is met een multiculturele samenleving vanwege deze gelijkheid van burgers, wordt dit probleem bij de methode van Freedom House in grote mate ondervangen door ook drie andere factoren van de ‘rule of law’ te onderzoeken. Freedom House is dus geschikt bevonden om de ‘rule of law’ te meten.

Responsiviteit

Het meten van responsiviteit, dus het overeenkomen van voorkeuren van burgers met het uitgevoerde beleid kan op vele wijzen worden uitgevoerd. Zo zouden door middel van een kiezersonderzoek onder Turkse burgers en parlementariërs de opvattingen van beide groepen vergeleken kunnen worden. Een tweede optie is het indexeren van aanwijzingen van slechte responsiviteit zoals corruptie, verdraaiing van de verhouding stemmen-zetels en de aanwezigheid van een condorcet-winnaar en op basis hiervan een oordeel vellen (Diamond & Morlino 2005, 72). Een derde en laatste mogelijkheid ligt echter meer voor de hand en is in lijn met de in het theoretisch kader geschetste gevolg van responsiviteit, namelijk een laag vertrouwen in de democratie en haar instituties (Diamond & Morlino 2005, 73). Zoals eerder uitgelegd zal een slechte mate van responsiviteit zich uiten in een laag vertrouwen in het democratische systeem en een hoge mate van responsiviteit in een hoog vertrouwen in het systeem. Door het meten van de publieke opinie aangaande het democratisch systeem kan dus ook de politieke responsiviteit worden gemeten.

Een geschikte dataset voor het onderzoeken van de publieke opinie jegens de democratische waarden en instituties vormt de ‘European Values Study’. Dit onderzoek wordt

iedere negen jaar gehouden onder ruim duizend burgers per land van zo'n 47 staten in Europa en is onafhankelijk van de Europese Unie en de Europese Commissie (European Values Study 2012). Dit laatste is een groot voordeel ten opzichte van bijvoorbeeld de Eurobarometer, omdat door het gebruik van de EVS de onafhankelijkheid van het onderzoek beter wordt gewaarborgd. Immers, een Eurobarometer kan in het slechtste geval gemanipuleerd zijn door een Europese Commissie om door hun gewenste zaken uit de data te halen. Het nadeel van de EVS is echter dat het laatste onderzoek is gehouden in 2008, terwijl de Eurobarometer ieder jaar wordt afgenomen. Desalniettemin zal de EV-study gebruikt worden voor het meten van responsiviteit in de te onderzoeken landen, omdat deze meer is toegespitst op de instituties in het land zelf en minder gericht op Europa en de Europese Unie.

Methode

Nu duidelijk is welke databronnen gebruikt zullen worden om de vrijheid en responsiviteit van de Turkse democratie te meten, zal ten slotte nog worden betoogd hoe precies de analyse zal plaatsvinden. Zoals aan het eind van de introductie al werd gesteld, wordt in dit onderzoek de hypothese onderzocht dat de democratische kwaliteit van Turkije geen reden is om Turkije buiten de Europese Unie te houden. Om te meten of de Turkse democratie goed genoeg is om te mogen toetreden, dient er een ijkpunt te worden geselecteerd binnen de Europese Unie om daaraan te zien of de Turkse democratie voldoet. Heden ten dage lijken Griekenland en Hongarije het meest in aanmerking te komen om als ijkpunt te dienen. Hongarije is hiervoor geschikt vanwege zijn dit jaar veranderde grondwet waarbij de Nationale Bank niet meer onafhankelijk is, de persvrijheid flink wordt beperkt en de belastingwetgeving haast onaanpasbaar wordt³. Griekenland is een geschikte case om te vergelijken vanwege zijn financieel-economische problemen, waardoor het vertrouwen in de democratie en dus de responsiviteit flink zal zakken. Probleem van beide landen is echter dat de geschetste situaties vrij recent is en er daarom nog geen cijfers beschikbaar zijn om dit te meten. Dit maakt Hongarije en Griekenland minder geschikt als ijkpunt. Om een ijkpunt toch mogelijk te maken, zullen naast Turkije ook Roemenië, Bulgarije en Kroatië worden gemeten. Deze drie landen zijn gekozen als ijkpunt, omdat zij recentelijk zijn toegelaten tot de Europese Unie (Roemenië en Bulgarije in 2007) of recentelijk te horen hebben gekregen dat ze zullen worden toegelaten (Kroatië in 2011). De kwaliteit van de democratie in deze drie landen zal vermoedelijk de laagste van de Europese Unie zijn, omdat zij pas onlangs zijn toegelaten en eerder dus wellicht

---

³ Runa Hellinga, "Hongarije glijdt met nieuwe grondwet af richting dictatuur," *Dagblad Trouw*, 30 december, 2011.

niet voldeden aan enkele (democratische) eisen vanuit de Europese Commissie. Deze drie landen vormen dus de ‘critical case’ voor Turkije: kan Turkije zich niet meten aan een van deze drie landen, zal de kwaliteit van de Turkse democratie niet goed genoeg zijn om tot de Europese Unie te mogen toetreden. De afhankelijke variabele in dit onderzoek is de kwaliteit van democratie, hetgeen beïnvloed wordt door drie onafhankelijke variabelen, namelijk de politieke rechten, de burgerlijke vrijheden en de responsiviteit. Dit alles leidt tot een *Multiple Group Design*:

$X_1 - O_1$

$X_2 - O_1$

$X_3 - O_1$

$X_4 - O_1$

waarbij X staat voor een bepaald land en O voor een observatie van de kwaliteit van de democratie op een bepaald tijdstip, in dit geval mei 2012. Hierbij is O dus weer opgebouwd uit drie factoren, namelijk politieke rechten, burgerlijke vrijheden en responsiviteit.

De responsiviteit zal gemeten worden door het vertrouwen in verschillende instituties in Turkije te vergelijken met dit vertrouwen in Kroatië, Roemenië en Bulgarije. Dit zal gebeuren door middel van enkele T-testen en een ANOVA. Tevens zal een algeheel vertrouwen gemeten worden door de creatie van een variabele ‘Vertrouwen in Instituties’ die is opgebouwd uit de variabelen aangaande de losse instituties. Alvorens dit daadwerkelijk uit te voeren zal uiteraard eerst door middel van een Factor Analyse gekeken worden of deze variabelen wel geschikt zijn om samengenomen te mogen worden tot één nieuwe variabele.

4. Resultaten

Duidelijk is geworden dat de Turkse toetreding tot de Europese Unie vele invalshoeken kent en dat ditzelfde geldt voor het begrip ‘democratie’. In het vorige hoofdstuk is zorgvuldig uiteengezet hoe de kwaliteit van de Turkse democratie gemeten kan worden en in dit hoofdstuk zal de vergelijking ook daadwerkelijk worden uitgevoerd.

Interessant is om allereerst eens te kijken naar de beoordelingen van Freedom House door de jaren heen van Turkije, Kroatië, Roemenië en Bulgarije inzake de Burgerlijke Vrijheden. Freedom House meet deze burgerlijke vrijheden door te kijken naar de Vrijheid van Meningsuiting, Rechten van organisaties en verenigingen, de kwaliteit van de Rule of Law en tenslotte naar de autonomie van individuen en hun rechten. De exacte te beantwoorden vragen die door Freedom House worden onderzocht kunnen gevonden worden in de Appendix. Kijkend naar cijfers vanaf 2002 leidt dit tot de volgende cijfers voor de vier hierboven genoemde landen:

Tabel 1. Freedom House Civil Freedom Scores

Jaar / Land	Turkije	Kroatië	Bulgarije	Roemenië
2002	5	2	3	2
2003	4	2	2	2
2004	4	2	2	2
2005	3	2	2	2
2006	3	2	2	2
2007	3	2	2	2
2008	3	2	2	2
2009	3	2	2	2
2010	3	2	2	2
2011	3	2	2	2
2012	3	2	2	2

Bron: *Freedom House 2012*

Allereerst kijkend naar Turkije zelf kan geconstateerd worden dat, hoewel vanaf 2002 gezien de start voortvarend was, Turkije vanaf 2005 geen progressie meer heeft geboekt op het terrein van burgerlijke vrijheden. Vanaf 2005 heeft men een score van 3 hetgeen Freedom House typeert als zijnde ‘partly free’. Kijkend naar het heden is het nodig om dit cijfer 3 te vergelijken met de andere drie landen: we zien vervolgens een duidelijke afwijking. Zowel Kroatië, Bulgarije als Roemenië scoren in 2012 op het gebied van burgerlijke vrijheden een 2, hetgeen dus laat zien dat Turkije niet de ‘worst case’ kan evenaren. Interessant is echter ook om de Turkse rating 3 uit 2012 te vergelijken met het jaar van toetreden van de andere drie landen. Immers, dat was het jaar waarin de drie landen voldeden aan de eisen van de Europese Unie en wellicht had men toen wel een slechtere score dan in het heden en heeft een toetreding tot de Europese Unie een gunstig effect op de burgerlijke vrijheden in een land. Om dit te checken zal gekeken moeten worden naar de scores uit 2011 (Kroatië) en 2007 (Bulgarije en Kroatië). Ook dit biedt echter geen soelaas voor Turkije: in het jaar van (toezegging tot) toetreding scoorden de drie landen ieder ook een 2 voor burgerlijke vrijheden, hetgeen de score van 3 voor Turkije ontoereikend maakt voor toetreding. Hoe zit het met de politieke rechten?

Tabel 2. Freedom House Political Rights Scores

Jaar / Land	Turkije	Kroatië	Bulgarije	Roemenië
2002	4	2	1	2
2003	3	2	1	2

2004	3	2	1	2
2005	3	2	1	3
2006	3	2	1	2
2007	3	2	1	2
2008	3	2	1	2
2009	3	2	2	2
2010	3	1	2	2
2011	3	1	2	2
2012	3	1	2	2

Bron: Freedom House 2012

De tabel met daarin de scores van politieke rechten laat weinig onduidelijkheid over. Kijkend naar het huidige jaar 2012 valt er een duidelijk verschil waar te nemen tussen Turkije (met een rating van 3) en Kroatië (met een score van 1) en in mindere mate met Bulgarije en Roemenië (ieder een score van 2). Turkije lijkt ook op het gebied van politieke rechten (nog) niet te voldoen aan de eisen van de Europese Unie. Maar ook hiervoor geldt dat het interessant is om te kijken naar het jaar van toetreding van de andere drie landen. Het huidige cijfer 3 van Turkije kan echter ook het cijfer 1 van Kroatië uit 2011 en de cijfers 1 en 2 van respectievelijk Bulgarije en Roemenië niet evenaren. Ook de hele longitudinale trend van Turkije laat weinig positiefs zien: vanaf 2002 is er geen enkele vooruitgang meer geboekt op het gebied van politieke rechten. Dat het anders kan, laat de casus Bulgarije zien. In 2007 trad men toe tot de Europese Unie en had men een Freedom House score van 1. Opvallenderwijs was deze score twee jaar later verslechterd naar 2. Hoewel genoeg om het land te blijven beplakken met het etiket van 'Free', is het toch opvallend dat deze verslechtering heeft plaatsgevonden. De reden van deze verslechtering is vooral te wijten aan een tekortschietende aanpak van de regering om corruptie aan te pakken (Freedom House 2009). Ondanks een stijging naar deze score van 2 in Bulgarije loopt dit land toch nog een punt voor op de centrale casus Turkije.

In tegenstelling tot de gestelde Hypothese 1 kan geconcludeerd worden dat op het gebied van burgerlijke vrijheden en politieke rechten de kwaliteit van de Turkse democratie niet voldoet. De terechte vervolgvraag is dan waarin dit land dan tekortschiet. Hoewel het niet het doel is van dit onderzoek te onderzoeken hoe de Turkse democratie is, maar slechts óf de Turkse democratie voldoet, is het desalniettemin interessant kort in te gaan op de vraag waarin de Turkse democratie tekort schiet op het gebied van burgerlijke vrijheden en politieke rechten. Polity IV concludeert in zijn 'Global Report 2011' dat *“Elected Governments that fall short of a perfect +10, like Turkey, have weaker checks on executive power, some restrictions on political participation, or shortcomings in the application of the rule of law to, or by, opposition groups”* (Marshall & Cole 2011, 9). Polity IV wijt een lagere score van Turkije dus

aan vier mogelijke factoren. Voor alle vier van deze factoren valt wat te zeggen. Zo heeft de gekozen president in Turkije de macht om wetgeving te blokkeren door een veto en zelf rechters aan te stellen en worden partijen die een programma hebben dat in strijd is met de grondwet geweigerd bij verkiezingen (Freedom House 2011). Dit alles valt onder het kopje ‘politieke rechten’, maar ook op het gebied van burgerlijke vrijheden valt nog wat aan te merken. Zo arresteert men vrij snel betogers die opkomen voor de rechten van de Koerden en houdt men gevangenen te lang vast zonder proces (Freedom House 2012, 5). Na dit geconstateerd te hebben is de vervolgvraag of de Turkse democratie op het gebied van responsiviteit wel voldoet.

Responsiviteit

Binnen de European Value Study zijn er enkele vragen van belang om de responsiviteit van Turkije, Kroatië, Bulgarije en Roemenie te meten. Door voor iedere vraag de gemiddelden met elkaar te vergelijken, kan er een helder beeld gecreëerd worden aangaande de politieke responsiviteit van Turkije. Voor deze vergelijking zullen de vragen aangaande het vertrouwen in de volgende politieke instituties worden gebruikt: (1) Het parlement, (2) de rechtsprekende macht, (3) de politieke partijen, (4) de overheid en tenslotte (5) de ambtenarij.

Alvorens de verschillen binnen de afzonderlijke instituties te meten, is het interessant te kijken of er over het algemeen een verschil zit in vertrouwen in binnenlandse politieke instituties. Hiervoor is een factor analyse uitgevoerd om te kijken of de vijf hierboven genoemde variabelen wel op één schaal geladen kunnen worden. De Kaiser-Meyer-Olkin-test (KMO) wordt gebruikt om te kijken of de sample groot en goed genoeg is om een factoranalyse uit te voeren. De uitkomst hiervan moet in ieder geval hoger zijn dan .700 en hieraan voldoet de gebruikte sample: KMO = .829. De Bartlett’s test of Sphericity meet of er voldoende samenhang is tussen de verschillende variabelen om een *principal component analysis* te draaien en de uitkomst van deze test moet een significantie (p) kleiner dan .05 zijn. Ook hieraan wordt voldaan: Bartlett’s test of Sphericity $\chi^2 (15) = 12246,169, p < .001$. Na deze analyse te hebben gedraaid in combinatie met een varimaxrotatie wordt duidelijk dat alle variabelen ruim boven de minimale grens van .5 scoren qua factorlading en dus mogen worden samengevoegd tot de variabele ‘Vertrouwen in Instituties’, die 53,6% van de variantie verklaart. De eerder genoemde Kaiser-test en de screeplot bevestigen deze conclusie. De factorladingen per variabele op deze schaal zijn te vinden in tabel 3. De betrouwbaarheid van deze schaal is vrij groot, Cronbach’s $\alpha = .845$

Tabel 3: factorladingen op het component ‘Vertrouwen in Instituties’

Variabele	Factorlading
Vertrouwen in parlement	.838
Vertrouwen in rechtsprekende macht	.748
Vertrouwen in politieke partijen	.738
Vertrouwen in overheid	.813
Vertrouwen in ambtenarij	.769

Deze vijf variabelen worden vervolgens bijeengevoegd tot de nieuwe variabele ‘Vertrouwen in Instituties’, waarbij de scores per respondent op de vijf variabelen bij elkaar worden opgeteld en vervolgens gedeeld door 5, opdat er een gemiddeld vertrouwen in instituties ontstaat. Deze nieuwe variabele omvat, evenals de variabelen waaruit zij is opgebouwd, vier antwoordcategorieën namelijk: (1) Veel vertrouwen, (2) vertrouwen, (3) geen vertrouwen en (4) helemaal geen vertrouwen.

Vervolgens kan er eindelijk berekend worden of er verschil zit in vertrouwen in politieke instituties tussen de vier in het onderzoek opgenomen landen. Door het gebruik van enkele T-testen kunnen de gemiddelden eenvoudig worden vergeleken. In tabel 4 is het gemiddelde per land te vinden:

Tabel 4: Gemiddeld vertrouwen in politieke instituties per land.

Land	Vertrouwen
Bulgarije	3,3345
Kroatië	3,1662
Roemenië	2,9616
Turkije	2,4148

Opmerkelijkwijs kan hier geconstateerd worden dat juist de inwoners van Turkije het meeste vertrouwen hebben in hun eigen politieke instituties, terwijl de landen die al lid zijn van de Europese Unie minder vertrouwen hebben in de instituties. Voor hierover conclusies getrokken kunnen worden is het zaak om te kijken of deze gemiddelden ook daadwerkelijk significant zijn. Op basis van enkele *Independent T-tests* kan geconcludeerd worden dat alle verschillen tussen de vier landen significant zijn. Omdat in dit onderzoek Turkije centraal staat, zullen hieronder slechts de cijfers van de vergelijking van Turkije met de andere drie landen te vinden zijn. Hierbij is ‘M’ het gemeten gemiddelde vertrouwen en SE de gemiddelde afwijking van dit gemiddelde vertrouwen, waarbij de t-waarde significant moet zijn (d.w.z. kleiner dan .05). De *r* geeft de grote van het effect aan: het effect van het land van afkomst op het vertrouwen in democratische instituties. Gemiddeld gezien kunnen we concluderen dat er een groter

vertrouwen heerst in instituties onder Turken ($M = 2,41$, $SE = 0,016$) dan onder Bulgaren ($M = 3,33$, $SE = 0,017$), $t(2907) = -39,6$, $p < .05$, $r = .35$. Dit alles geldt ook voor het verschil met de Kroaten ($M = 3,17$, $SE = 0,014$), $t(3419) = -35,7$, $p < .05$, $r = .2722$ en voor het verschil met de Roemenen ($M = 2,96$, $SE = 0,018$), $t(3028) = -22,6$, $p < .05$, $r = .144$. Nu duidelijk is dat er significante verschillen zijn tussen Turkije en de overige drie landen op het gebied van een algemeen vertrouwen in instituties is het vervolgens zaak te kijken of er ook nog significante verschillen zijn te vinden per institutie.

In Tabel 5 zijn de verschillende scores per land per variabele terug te vinden. Hierdoor wordt er een helder beeld verkregen in de gemiddelde scores per institutie.

Tabel 5: Gemiddeld vertrouwen per land per institutie

Land	Parlement	Rechtspraak	Partijen	Overheid	Ambtenarij
Bulgarije	3,42	3,27	3,47	3,37	3,15
Kroatië	3,27	3,13	3,38	3,19	2,86
Roemenië	3,02	2,69	3,19	3,04	2,87
Turkije	2,95	1,89	3,02	2,55	2,21

1 = Veel vertrouwen, 2 = Vertrouwen, 3 = Geen vertrouwen en 4 = helemaal geen vertrouwen

Evenals bij het gemiddelde vertrouwen in instituties geldt voor het gemiddelde vertrouwen per institutie dat de Turkse burger meer vertrouwen heeft in elke institutie in het land dan een burger uit Kroatië, Roemenië of Bulgarië in diezelfde institutie in zijn eigen land. Maar ook hierbij is van toepassing dat er eerst moet worden gecheckt of de verschillen tussen Turkije en de overige landen ook daadwerkelijk significant zijn alvorens een conclusie hierover uit te spreken. Met een *One Way Independent ANOVA* kan dit simpel gecontroleerd worden. Door binnen deze ANOVA gebruik te maken van een *Games-Howell-Post-Hoc*-analyse is voorkomen dat de ongelijke variantie en de verschillende grootten van het aantal deelnemers per land van te grote invloed zouden zijn bij het meten van verschillen. Deze analyse leidt tot de constatering dat de verschillen van Turkije met de andere landen significant zijn op het terrein van alle onderzochte instituties. De gegevens van deze vergelijkingen zijn te vinden in Tabel 6, alwaar de verschillen met Turkije (MD), de standaardafwijkingen hiervan (SE), de significantiegraad (SG) en de effectgrootten (ES) te vinden zijn. Hiervoor geldt dat hoe hoger de MD, hoe hoger het verschil met Turkije bij een bepaalde institutie. De SE geeft aan hoe groot de gemiddelde afwijking van dit verschil (MD) is: een grote SE duidt op grote verschillen tussen de verschillende respondenten en een kleine SE op kleine verschillen. Voor de

significantiegraad is bepaald dat deze kleiner moet zijn dan .05 en voor de effectgrootten (ES) geldt dat een ES groter dan .5 op een groot effect (invloed van land van herkomst op het vertrouwen in instituties) duidt, een waarde tussen de .25 en .5 op een redelijk effect en op een ES kleiner dan .25 op een klein effect (Field 2009, 386).

Tabel 6: Statistieken van afwijkingen met Turkije op vijf instituties van drie landen

Institutie	Bulgarije				Kroatië				Roemenië			
	MD	SE	SG	ES	MD	SE	SG	ES	MD	SE	SG	ES
Parlement	1,015	,031	<,05	,430	,861	,030	<,05	,430	,616	,033	<,05	,430
Rechtspraak	1,371	,031	<,05	,548	1,237	,029	<,05	,548	,799	,032	<,05	,548
Partijen	,460	,029	<,05	,220	,367	,028	<,05	,220	,172	,031	<,05	,220
Overheid	,820	,032	<,05	,341	,643	,030	<,05	,341	,495	,034	<,05	,341
Ambtenarij	,933	,030	<,05	,405	,649	,028	<,05	,405	,651	,030	<,05	,405

MD = Mean Difference, SE = Standard Error, SG = Significance Grate, ES = Effect Size

Ten slotte is het nog interessant te kijken naar de grote van de effecten bij de verschillende instituties. Kijkend naar het effect van land van afkomst op het vertrouwen in een bepaalde institutie blijkt uit de tabel dat deze vooral bij de rechtspraak als zijnde ‘groot’ kan worden getypeerd (Field 2009, 386). Bij het parlement, de ambtenarij en de overheid is dit effect redelijk en het effect op het vertrouwen in partijen kan worden beschouwd als klein.

Verklaringen voor deze verschillen in effectgrootten zijn niet eenvoudig te geven.

5. Conclusie

Terugblikkend op het gedane onderzoek kan geconcludeerd worden de Turkse democratie op het gebied van burgerlijke vrijheden en politieke rechten te kort schiet in vergelijking met Kroatië, Bulgarije en Roemenië, zo blijkt uit gegevens van Freedom House. Deze verschillen zijn door de jaren heen niet kleiner geworden en op dat gebied kan er dus niet gesproken worden over een *carrot-and-stick-story*, waarbij door het voorhouden van een wortel (in dit geval toetreding van de Europese Unie) en het dreigen met de stok (in dit geval eventuele sancties tegen bijvoorbeeld mensenrechtenschendingen) er verbeteringen optreden in het land op het gebied van vrijheid en mensenrechten (Pronk 2001). Opmerkelijk is wel dat de Turkse burger significant meer vertrouwen heeft in politieke instituties en in het parlement, de

rechtspraak, de overheid, de ambtenarij en de partijen dan burgers uit de andere drie landen. Dus ondanks dat de kwaliteit van de instituties lager is, Freedom House neemt dit tenslotte mee in het onderzoek, is het vertrouwen in deze instituties hoger. Dit zorgt dus voor een verwerping van de eerste hypothese, namelijk dat de kwaliteit van de burgerlijke vrijheden en politieke rechten op z'n minst zo hoog is in Turkije als in minstens een van de andere drie landen, maar een aanname van de tweede hypothese: de mate van de responsiviteit is in Turkije minstens zo hoog als een van de andere drie landen.

De zoektocht naar een verklaring voor dit opmerkelijke verschil is reden voor een of meerdere onderzoeken *an sich*. Zo zou het verschil te verklaren kunnen zijn in de sociale druk bij het invullen van het onderzoek: de Turkse burgers zouden zich minder vrij kunnen voelen om iets negatiefs op te schrijven over de politieke instituties uit angst voor gevolgen. Een indicator hiervoor zou de lagere mate van persvrijheid zijn in Turkije in vergelijking met de andere drie landen (Freedom House 2012, 14-18). Feit is echter dat een onderzoek naar persvrijheid moeilijk uit te voeren is vanwege verschillende culturen en soorten van persbeïnvloeding tussen landen (is het News-of-the-World-schandaal in het VK een tekort aan persvrijheid?), waardoor het moeilijk is om hier verregaande conclusies aan te verbinden. Verklaringen zouden ook gezocht kunnen worden in het (recente) verleden: wellicht hebben Turken meer vertrouwen in hun democratische instituties omdat ze weten dat daar altijd nog het leger is dat zal ingrijpen als de democratie in het geding is evenals het leger eerder deed in 1960, 1971, 1980 en 1997 (Hale 1994). Een laatste mogelijke verklaring, in dit geval slechts van toepassing op de verschillen aangaande het vertrouwen in de rechtspraak is de grondwetswijziging in Turkije in 2008, waarbij de Rechtsprekende Macht een door het parlement aangenomen wet over een verbod op hoofddoekjes op universiteiten verbood. Dit zou het vertrouwen in de rechtsprekende macht kunnen hebben verhoogd, maar zou tegelijkertijd het vertrouwen in het parlement en politieke partijen moeten verlagen. Kortom, er is nog veel vervolgonderzoek naar oorzaken van deze verschillen mogelijk.

Terugkerend naar de verschillende invalshoeken van waaruit de toetreding van Turkije tot de Europese Unie geobserveerd en geanalyseerd kan worden, kan in ieder geval gesteld worden dat de democratische kwaliteit van het land inderdaad grotendeels niet voldoet. In ieder geval niet op het gebied van politieke rechten en burgerlijke vrijheden. Wat de Europese Commissie ook zal besluiten en op welke gronden of invalshoeken deze besluiten ook zullen worden genomen, de Turken zelf zijn in ieder geval erg tevreden met hun eigen land, zo blijkt uit dit onderzoek.

7. Discussie

Natuurlijk valt er het een en ander aan te merken op het onderzoek. Allereerst aangaande de operationalisatie: hierbij valt op dat deze is gebaseerd op slechts drie (politieke rechten, burgerlijke vrijheden en politieke responsiviteit) uit een groep van vele aspecten van een liberale democratie. Dit beïnvloedt de uiteindelijke conclusies van het onderzoek en maakt het oordeel over de Turkse democratie wankel. Zoals eerder echter al aangegeven vangt het gebruik van cijfers van Freedom House een deel van dit probleem op daar zij in haar oordeel meer dan alleen deze vrijheden meeneemt. Ook op Freedom House kan echter kritiek geleverd worden. Zo zou het vooral Amerikaans georiënteerd zijn met een Amerikaanse kijk op democratie, hetgeen te verklaren is door de oprichting die plaatsvond na hevige aansporing van de toenmalige president van de Verenigde Staten Roosevelt. Freedom House zelf echter verklaart op de site dat de relatie juist andersom is en dat niet de VS Freedom House beïnvloeden, maar Freedom House de regering van onder meer de VS om iets te doen aan vrijheid in de wereld (Freedom House 2012). Over de validiteit van het onderzoek valt dus iets op aan te merken, maar deze wordt ook weer in stand gehouden door de gebruikte data.

Een ander punt van kritiek kan liggen in de meting van responsiviteit. Door het meten van vertrouwen in instituties wordt niet direct de mate van responsiviteit gemeten, maar zoals uitgelegd, juist indirect. Maar een indirecte meting kan tot gevolg hebben dat er meerdere factoren meespelen en niet alleen degene die gemeten wordt. Zo is het vertrouwen in instituties niet alleen afhankelijk van de hoeveelheid wetgeving die overeenkomt met de publieke opinie (de responsiviteit), maar ook in een positieve dan wel negatieve ervaring met een institutie of een vertrouwen in de mensheid in het algemeen. Dit is inderdaad een punt dat de resultaten van het onderzoek verzwakt. Ook kan gesteld worden dat de gebruikte data van de EVS slechts een keer per 9 jaar wordt afgenomen, maar dit is minder relevant omdat er niet naar wordt gestreefd een longitudinaal onderzoek te verrichten, maar een studie op het huidige tijdstip.

6. Bronnenlijst

- Auteur Onbekend. 2012. "The World Factbook: Middle East: Turkey". 13 april.
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/tu.html> (23 april, 2012).
- Bahry, Donna. 2002. "Ethnicity and Equality in Post-communist Economic Transition: Evidence from Russia's Republics". *Europe-Asia Studies* 54 (mei): 673-699.
- Begag, Azouz. 2007. *Ethnicity & Equality: France in the Balance*. Lincoln: University of Nebraska Press.

- Bertelsmann Stiftung. 2012. "The Foundation".
http://www.bertelsmann-stiftung.de/cps/rde/xchg/SID-F003A5B6-22D522C1/bst_engl/hs.xsl/269.htm . (15 mei, 2012).
- Bertelsmann Stiftung. 2012. "Methodology." <http://www.bti-project.org/index/methodology/> . (15 mei, 2012).
- Blair, Tony. 2010. *Memoires*. Amsterdam: De Bezige Bij.
- Boudewijn, Rob., and Peter van Grinsven. 2004. "Geloofwaardigheid boven sentimenten: EU-toetredingsonderhandelingen met Turkije". *Internationale Spectator* 58 (September): 435- 9.
- Casanova, Pablo Gonzalez. 1970. *Democracy in Mexico*. New York: Oxford University Press.
- Cleveland, William L., and Martin Bunton. 2009. *A History of the Modern Middle East*. 4th ed. New York: Westview Press.
- Dahl, Robert. 1998. *On Democracy*. London: Yale University Press.
- Diamond, Larry., en Leonardo Morlino. 2005. *Assessing the Quality of Democracy*. Baltimore: John Hopkins University Press.
- Dunk, Thomas von der. 2000. "Bijna vergeten in de wachtkamer: Turkije en de Europese Unie". *Internationale Spectator* 54 (Maart): 141-7.
- Erdogan, Ahmet. 2000. "De Europese Unie en Turkije: analyse of ideologie?". *Internationale Spectator* 54 (Maart): 148-151.
- European Commission. 2011. *2010 Annual Report on Financial Assistance for Enlargement, Turkey Pre-accession Instrument, Transition Facility*. Brussel, 11 oktober 2011.
- European Commission. 2012. "Public Opinion Analysis." 15 mei.
http://ec.europa.eu/public_opinion/index_en.htm. (15 mei, 2012).
- European Values Study. 2012. "About EVS". <http://www.europeanvaluesstudy.eu/evs/about-evs/> . (22 mei, 2012).
- Field, Andy. 2009. *Discovering Statistics Using SPSS*. Londen: SAGE Publications Ltd.
- Freedman, Ann E. 1983. "Sex Equality, Sex Differences, and the Supreme Court". *The Yale Law Journal* 92 (Mei): 913-968.
- Freedom House. 2012. "About Us. Our History." <http://www.freedomhouse.org/content/our-history> (15 mei, 2012).
- Freedom House. 2012. "Freedom in the World 2012: Methodology".
<http://www.freedomhouse.org/report/freedom-world-2012/methodology>. (15 mei, 2012).
- Freedom House. 2012. "Freedom of the Press 2012".
<http://www.freedomhouse.org/sites/default/files/Booklet%20for%20Website.pdf>. (22 mei, 2012).
- Hale, G.W. 1994. *Turkish Politics and the Military*. New York: Taylor & Francis Group.
- Katzenstein, Mary F. 1979. *Ethnicity and Equality: The Shiv Sena Party and preferential policies in Bombay*. Ithaka: Cornell University Press.

- Klingemann, H.-D., R.I. Hofferbert en I. Budge. 1994. *Parties, policies, and democracy*. Oxford: Westview Press, Hoofdstuk 14.
- Leach, Robert. 2008. *The Politics Companion*. New York: Palgrave MacMillan.
- Lenski, Gerhard. 1966. *Power and Privilege*. New York: McGraw-Hill.
- Marshall, Monty G. 2012. "Polity IV Project: Political Regime Characteristics and Transitions, 1800-2010." 15 februari. <http://www.systemicpeace.org/polity/polity4.htm> (15 mei, 2012).
- Marshall, William P. 2000. "What Is the Matter with Equality?: An Assessment of the Equal Treatment of Religion and Nonreligion in First Amendment Jurisprudence". *Indiana Law Journal* 75 (Januari): 193-217.
- Marshall, Monty G. en Benjamin R. Cole. 2011. *Global Report 2011. Conflict, Governance and State Fragility*. Vienna: Centre for Systemic Peace.
- Montesquieu, Charles-Louis de Secondat de. [1748] 1977. *The Spirit of Laws: A Compendium of the First English Edition*. Ed. David W. Carrithers. Los Angeles: University of California Press.
- Müftüler Bac, Meltem. 2005. "Turkey's Political Reforms and the Impact of the European Union". *South European Society & Politics* 10 (Maart): 16-30.
- O'Donnell, Guillermo. 1994. "Delegative Democracy". *Journal of Democracy* 5 (januari): 55-69.
- Pronk, Jan. 2001. "Aid as a Catalyst". *Development and Change* 32 (...): 611-629.
- Raad van Ministers. 2010. "Geconsolideerde versie van het Verdrag betreffende de Europese Unie". *Publicatieblad van de Europese Unie* C83 (Maart): 13-46.
- Randal, J.C. 1999. *After Such Knowledge, What Forgiveness?*. New York: Westview Press.
- Schumpeter, J.A. 1942. *Capitalism, Socialism and Democracy*. London: Harper & Brothers.
- Spector, Paul E. 1981. *Research Designs*. Londen: SAGE Publications Ltd.
- Therborn, Göran. 1977. "The Rule of Capital and the Rise of Democracy". *New Left Review* 103: 3-41.
- Verenigde Naties. 1948. "Universele Verklaring van de Rechten van de Mens". New York: 10 december 1948.
- Zakaria, Fareed. 1997. "The Rise of Illiberal Democracy". *Foreign Affairs* 74 (November/December): 22-43.

7. Appendix: Freedom House Checklist Questions

POLITICAL RIGHTS

A. ELECTORAL PROCESS

1. Is the head of government or other chief national authority elected through free and fair elections?
2. Are the national legislative representatives elected through free and fair elections?
3. Are the electoral laws and framework fair?

B. POLITICAL PLURALISM AND PARTICIPATION

1. Do the people have the right to organize in different political parties or other competitive political groupings of their choice, and is the system open to the rise and fall of these competing parties or groupings?

2. Is there a significant opposition vote and a realistic possibility for the opposition to increase its support or gain power through elections?
3. Are the people's political choices free from domination by the military, foreign powers, totalitarian parties, religious hierarchies, economic oligarchies, or any other powerful group?
4. Do cultural, ethnic, religious, or other minority groups have full political rights and electoral opportunities?

C. FUNCTIONING OF GOVERNMENT

1. Do the freely elected head of government and national legislative representatives determine the policies of the government?
2. Is the government free from pervasive corruption?
3. Is the government accountable to the electorate between elections, and does it operate with openness and transparency?

ADDITIONAL DISCRETIONARY POLITICAL RIGHTS QUESTIONS

1. For traditional monarchies that have no parties or electoral process, does the system provide for genuine, meaningful consultation with the people, encourage public discussion of policy choices, and allow the right to petition the ruler?
2. Is the government or occupying power deliberately changing the ethnic composition of a country or territory so as to destroy a culture or tip the political balance in favor of another group?

CIVIL LIBERTIES

D. FREEDOM OF EXPRESSION AND BELIEF

1. Are there free and independent media and other forms of cultural expression? (Note: In cases where the media are state-controlled but offer pluralistic points of view, the survey gives the system credit.)
2. Are religious institutions and communities free to practice their faith and express themselves in public and private?
3. Is there academic freedom, and is the educational system free of extensive political indoctrination?
4. Is there open and free private discussion?

E. ASSOCIATIONAL AND ORGANIZATIONAL RIGHTS

1. Is there freedom of assembly, demonstration, and open public discussion?
2. Is there freedom for nongovernmental organizations? (Note: This includes civic organizations, interest groups, foundations, etc.)
3. Are there free trade unions and peasant organizations or equivalents, and is there effective collective bargaining? Are there free professional and other private organizations?

F. RULE OF LAW

1. Is there an independent judiciary?
2. Does the rule of law prevail in civil and criminal matters? Are police under direct civilian control?
3. Is there protection from political terror, unjustified imprisonment, exile, or torture, whether by groups that support or oppose the system? Is there freedom from war and insurgencies?

4. Do laws, policies, and practices guarantee equal treatment of various segments of the population?

G. PERSONAL AUTONOMY AND INDIVIDUAL RIGHTS

1. Do citizens enjoy freedom of travel or choice of residence, employment, or institution of higher education?
2. Do citizens have the right to own property and establish private businesses? Is private business activity unduly influenced by government officials, the security forces, political parties/organizations, or organized crime?
3. Are there personal social freedoms, including gender equality, choice of marriage partners, and size of family?
4. Is there equality of opportunity and the absence of economic exploitation?